

■ ناشر: چاپ و نشر عروج وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی
 ■ چ ۲، ۸۵، ۱۳۰۰، ۱۹۱ صفحه

اندیشه‌های اجتماعی امام خمینی

• مهدی مهریزی

انقلاب اسلامی و تأثیرگذاری امام بر جهان معاصر، جنبش‌های دینی، تحولات حوزه‌های علمیه و تغییر نظام حکومتی ایران را عملکرد عینی ایشان می‌داند. با در نظر گرفتن چنین وسعتی در بخش درآمد، کتاب مورد معرفی، تمامی عرصه‌های اجتماعی را تحت یک مرور کلی بررسی می‌کند. از تحول در ترمینولوژی حوزه‌های علمیه گرفته تا درک جدیدی که آن حضرت از فهم دین برای جامعه‌ی دینی ایجاد کرد. همچنین رهاندن فقه امامیه از انزوای فردگرایانه تا حفظ کرامت انسان در جامعه، حقوق و رای ملت در مسائل اجتماعی و ... همه‌ی این‌ها نتیجه‌ی مستقیم اندیشه‌ها و افکار و اعمال مردی است که در تمامی عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی تأثیرگذار بوده و ادبیات روابط و برخورد افراد را نیز دچار تحول نموده است.

اثر مذکور جستارهایی است در جهت معرفی بخشی از این اندیشه‌های اجتماعی از سال ۱۳۷۶ تا سال ۱۳۷۹. در این اثر ۹ مقاله و یک گفت و گو به ترتیب ذیل ارائه گردیده است که به طور هدفمند توسط نگارنده برگزیده و تدوین شده است.

بخش اول درآمد، که حاوی چشم‌اندازها و پیش‌فرض‌های نگارنده بوده و موضع و نظر وی را در قبال آنچه قرار است انجام دهد مشخص می‌نماید. نگارنده در این بخش بیان می‌دارد که «اگر امروزه حوزه‌های علمیه شاهد بیش از ۲۰۰ مرکز پژوهشی و ۱۰ مرکز آموزش عالی در ساحت‌های علوم دینی و انسانی‌اند و نیز شاهد بیش از ۵۰ نشریه تخصصی و عمومی و نیز بیش از ۱۰ کتابخانه‌ی تخصصی می‌باشند، همه متأثر از تفکر و رفتار اجتماعی امام خمینی (ره) هستند.» و بر این اساس وی بیان می‌دارد که زنده نگه داشتن نام و یاد آن حضرت و تحلیل شخصیت و افکار و اندیشه‌های او می‌تواند به سلامت و سرعت جریان تحولات اجتماعی کمک کند.

بخش دوم، مربوط به دولت دینی و حریم خصوصی است. موضع

جامعه چه به عنوان یک کل و چه به عنوان یک نهاد، همواره نخستین منبع و آخرین مقصد تحولات و تغییرات است. به عبارت دیگر حتی در جامعه‌ای که اندیشه مبنای عمل است، یک اندیشمند برخاسته از مردم بر اساس نیازها و ضروریات اجتماعی عمل کرده و اندیشه‌های خود را هرچند مبتنی بر وحی قرآنی باشد، در جهت خواست‌های معقول آن جامعه به اجرا در خواهد آورد. حال به نظر می‌رسد که در جامعه‌ی ایران پس از انقلاب، که دچار دگرگونی‌های بنیادین در روابط و نهادهای اجتماعی و فرهنگی شده است، آنچه موجب تکوین و صیورورت چنین جامعه‌ای شده، اندیشه‌های فردی است که نه تنها بنیان‌گذار این انقلاب و جامعه‌ی پس از آن بوده، بلکه بیشترین تأثیر را در تشکیل نهادهای اجتماعی جدید داشته و مفاهیمی اساسی را وارد متن و زمینه‌ی اجتماعی نوین نموده است. با این اوصاف، غور و بررسی در اندیشه‌های اجتماعی آن حضرت بسیار ضروری به نظر می‌رسد، تا از این طریق بتوان به شناخت جامعه‌ای که پس از انقلاب اسلامی مستقر شده نائل آمد. به این ترتیب چاپ و نشر عروج (وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی) در این مسیر گامی برداشته است که درخور توجه بوده و می‌تواند سندی برای مراجعه‌ی نسل جوان و پژوهشگران دیگر این مرز و بوم باشد.

مهدی مهریزی نگارنده‌ی این اثر برای شناخت و تشریح دیدگاه‌های اجتماعی امام خمینی سه منبع را لحاظ کرده است. ۱- آثار مکتوب ۲- گفتار ۳- فعل اجتماعی. بر این اساس نگارنده‌ی اثر مذکور اندیشه‌های امام را در این سه منبع جستجو و به تحلیل آن پرداخته است. در واقع مرجع استخراج دیدگاه‌ها و نظریات امام این سه منبع بوده است. نگارنده‌ی محترم آثار مکتوب امام را ۳۴ اثر (منتشر شده و زیر چاپ) در ۴ مجلد دانسته و آثار شفاهی او را که تحت عنوان صحیفه‌ی امام است، مورد استفاده قرار داده است. همچنین

مهدی مهریزی در این اثر تلاش نموده مجموعه‌ای از آرا و افکار و اعمال امام را گردآوری کند که منعکس‌کننده‌ی اندیشه‌های اجتماعی امام باشد، هرچند تلاش ایشان بسیار ارزنده بوده اما به سبب گستردگی موضوع، اندکی پراکندگی در کل طرح و گاهی گسست در میان فصول احساس می‌شود

زیاد است که در صورت پیگیری تأثیرگذاری آن حضرت بر جامعه و مردم، پژوهشگر خود به خود درگیر گستره‌ای وسیع از موضوعات می‌گردد، این فصل با عنوان «امام خمینی اسوه جامع» سعی دارد خواننده را با گستره‌ای آشنا سازد که ویژگی‌های امام خمینی می‌تواند و توانسته است بر آن تأثیر بگذارد. امام خمینی نه تنها از طریق علم و دانش خود در امور دینی بر فقه اسلامی تأثیر بنیادین نهاده است، و نه تنها از طریق تأثیرگذاری در نهاد حکومت، سیاست و سیاست‌گذاری را دگرگون نموده است، بلکه در تمامی زمینه‌های زندگی اجتماعی و حتی زندگی فردی خود اسوه‌ی جامعی است که می‌تواند برای هر انسان در هر سطح و جایگاهی الگوی عملی رفتار و کردار باشد. از این رو است که پژوهش در اعمال و رفتار وی همزمان با پژوهش در آثار گفتار او ضرورتی اجتناب‌ناپذیر دارد. در ادامه‌ی اثر، در بخش دیگری نگارنده به میمنت سال امام که سال انتشار پژوهش بوده است، این امر را دست‌آویز بیان نظرات امام در قالب آرزوهای او قرار داده است. نگارنده در این بخش دیدگاه‌ها و آرزوهای امام را برای نسل جوان برشمرده است.

در بخش بعدی اثر مورد بحث، به طرح مسئله‌ای پرداخته که هم در اوان انقلاب و هم امروز مورد توجه همگان است، چرا که نهادی است مبتنی بر تشکیل حکومت اسلامی که معادلی برای آن در جهان شناخته نشده است. مجلس خبرگان، به عنوان نهادی منحصر به فرد در نظام اسلامی که برگزیننده و ناظر بر اعمال رهبر است، نهادی است تخصصی که در این فصل نگارنده نظریات امام را درباره‌ی این مجلس ارائه نموده است. در بخش پایانی نگارنده نظریات امام خمینی را پیرامون حکومت دینی ارائه کرده است. عنوان این بخش «امام خمینی و بدهت حکومت دینی» است. به عبارت دیگر نگارنده در این بخش دیدگاه امام خمینی درباره‌ی بدهت حکومت دینی را از طریق بیان آرای ایشان به تحلیل و بررسی نشسته است. فرایند استدلال با توجه به مبانی پذیرفته شده در نهایت بسیار روشن و بدیهی به نظر می‌رسد.

مهدی مهریزی در این اثر تلاش نموده مجموعه‌ای از آرا و افکار و اعمال امام را گردآوری کند که منعکس‌کننده‌ی اندیشه‌های اجتماعی امام باشد، هرچند تلاش ایشان بسیار ارزنده بوده اما به سبب گستردگی موضوع، اندکی پراکندگی در کل طرح و گاهی گسست در میان فصول احساس می‌شود. هرچند که در واقع این کتاب مجموعه‌ای از مقالات می‌باشد اما در عین حال اثری واحد و با نیتی واحد گردآوری شده است. با همه‌ی این‌ها این اثر به سبب گردآوری نکات ارزنده از اندیشه‌ها و افکار و سیره‌ی امام بسیار ارزشمند و خواندنی است.

دولت دینی در قبال حریم خصوصی افراد چیست؟ در این بخش به نامه‌ی هشت ماده‌ای امام اشاره شده است که در آن از حرمت حوزه‌ی خصوصی زندگی مردم و برحذر داشتن کارگزاران حکومتی از شکستن حریم آن سخن رفته است. بخش بعدی مربوط است به امام خمینی و گستره‌ی آزادی زنان. امام خمینی با تأکید بر حضور فعال زنان در عرصه‌های اجتماعی، کمال‌جویی و دانش‌طلبی آنان، بانوان را زیربنای معراج انسان و راه‌بران اجتماع در نظر گرفته و به عبارت دیگر به زنان ایرانی مسلمان هویتی می‌دهد که نه تنها آن‌ها را از بندهای تجر و رکود و سکون می‌رهاند، بلکه به آن‌ها بال‌هایی برای پرواز می‌دهد که همزمان با حفظ شخصیت، جایگاه اجتماعی مستحکمی به آن‌ها اعطا شود. بخش بعدی این اثر حاوی تشریح مفاهیم اختلاف و برادری در اندیشه‌ی سیاسی امام خمینی است. مبانی اختلاف و برادری مسئله‌ی محوری این مقاله است. اسلام به عنوان بشارت‌دهنده‌ی برادری در میان جهانیان می‌تواند مبنایی برای رفع اختلافات ظاهری میان افراد یک ملت باشد. امام خمینی از آغاز بنیان‌گذاری حکومت اسلامی مروج و تبیین‌گر چنین تفکری بوده است. در مقاله‌ی دیگری نگارنده راهبردهای اجتهادی امام را در حل معضلات اجتماعی نظام اسلامی به بحث می‌نشیند. از زمان جنبش تنباکو تا کنون راهبردهای اجتهادی به عنوان یکی از ابزارهای توانمند در اختیار مجتهدین شیعه و در جهت بهبود اوضاع اجتماعی مردم، مورد توجه خاص قرار گرفته است. در این بخش میزان اهمیت و چگونگی استفاده از آن توسط امام خمینی مورد بررسی قرار گرفته است. بخش دیگری از این کتاب به دست‌آوردهای امام خمینی در فقه اشاره دارد، یعنی احیای مفهوم علی‌وار عدالت در فقه اسلامی. این بخش هرچند حاوی نکاتی درباره‌ی نقش علمی امام در تحول فقه اسلامی است، اما از آن جا که مفهوم عدالت از مفاهیم بنیادی یک نظام اسلامی است و نیز از این رو که فقه در یک جامعه‌ی اسلامی مبنای عمل علما و مردم است، بنابراین احیای عدالت در فقه به طور غیر مستقیم اما بسیار موثر در بطن و متن جامعه‌ی اسلامی اثرگذار است. در بخش بعدی کتاب نگارنده به نظریات امام خمینی پیرامون مسئله‌ی قانون‌گرایی پرداخته است. برابر بودن همگان در پیشگاه قانون جامعه‌ی اسلامی که در واقع همان قانون خداوندی است، مسئله‌ای است که حضرت امام تأکید وافر بر آن داشته است، نگارنده در این بخش نکات ارزنده‌ی را از امام ارائه کرده‌اند که مطالعه‌ی آن برای جوانان بسیار سودمند می‌نماید. در بخش دیگر این اثر، نگارنده امام خمینی را در مقام یک اسوه به تحلیل نشسته است. ابعاد وجود امام خمینی آنقدر